

NATUURKUNDIGE LEERCURSUS

TEN GEBRUIKE DER

KONINKLIJKE MILITAIRE AKADEMIE.

HANDLEIDING

TOT DE BEOEFENING

DER

DIERKUNDE,

DOOR

H. SCHLEGEL.

IIe DEEL.

Met Platen.

TE BREDA,

ter Boekdrukkerij van Hubert-G. NYS,

VOOR REKENING VAN DE

KONINKLIJKE MILITAIRE AKADEMIE.

1858.

DE SPONSEN. (*SPONGIÆ.*)

Men omvat onder den naam van Sponsen een aanzienlijk aantal, in het water en wel grootendeels in de zee voorkomende natuurvoorbrengheden, welke aan de grens tusschen het dier- en plantenrijk schijnen te staan, en door de schrijvers, zoowel door die over dieren- als plantenkunde, veelal geheel buiten acht gelaten worden. De Sponsen vertoonen zich, in den eersten staat van hun bestaan, als kleine, eironde, met trilharen bezette, vrij in het water zwemmende, en om al deze reden op de embryo's van vele lage dieren gelijkende wezens; die zich echter weldra aan andere voorwerpen vasthechten en, zoo als het schijnt zeer spoedig, tot min of meer groote lichamen van verschillende grootte en allerlei gedaante, maar niet zelden op polypstokken en allerlei gewassen gelijkende, aangroeijen. Zij bestaan alsdan uit een vezelachtig, min of meer poreus of door grootere openingen doorboord, door sijne naaldachtige stijltjes van kalk of kiezelzuur ondersteunde, voor gevoel noch voor zamentrekking vatbaar weefsel, hetgeen met eene geleijachtige of slijmerige en derhalve wecke zelfstandigheid overtrokken is, die het cenige overblijfsel schijnt te zijn van het dierlijk leven. Zij hebben eene eigenaardige lucht, welke velen, hoe lang zij ook gedroogd bewaard mogen zijn, steeds blijven behouden.

De soortsbepaling der verschillende Sponsen laat nog veel te wenschen over, en is te moeilijker, daar de vorm der voorwerpen in het algemeen vrij onbepaald is.

De meest algemeen bekende soorten zijn die, welke voor ons dagelijksch gebruik eene zoo groote rol spelen. Het zijn *Spongia communis* en *usitatissima*. De eerste is de slechtste en minst duurzame soort voor het gebruik; de tweede is de betere soort, van welke de fijnste *toilet-sponsen* genoemd worden. Zij worden in de Middellandsche zee, en de fijnere soorten vooral in de Levant, aan de kusten van Syrië, door de kustbewoners, voornamelijk door Grieken, gevischt. Men houdt zich met dit bedrijf slechtlis gedurende de maanden Junij en Julij bezig. Het wordt op eenen aanzienlijken afstand van de kust en slechts bij goed weder uitgeoefend, ten einde men de onderzeesche rotsbanken, waarop de Sponsen zitten, kunne zien. De vangst geschiedt eenvoudig door duikers, welke de Sponsen van de rotsen afscheuren. Zoodra de Sponsen aan wal gebragt zijn, worden zij in, met water gevulde, kuilen geworpen, en zoolang met de voeten getrapt, totdat alle gelei en het daaraan hangende zwarte vuil verwijderd is: zij worden vervolgens gedroogd, en naar de hoofdmarkten, Beiruth, Tripoli en Lattakiek gebragt, van waar zij verder verzonden worden.

In het zoetwater van ons werelddeel schijnt slechts ééne soort gevonden te worden. Dit is *Spongia (Spongilla) fluviatilis*. Zij zit als eene onregelmatige massa van velerlei gedaante aan allerlei in het water groeiende of liggende planten of voorwerpen.

Onder de uitheemsche soorten noemen wij slechts eenige der meest merkwaardigen op. Daartoe behooren *Spongia (Halicondria) purpuræa* van de kust van Australië: eene tamelijk kleine, van zeer sijne poriën voorzien, prachtig

lila-purperachtige massa vormend. — *Spongia* (*Halic.*) *tubiformis*, uit de West-Indische zee: eenen hollen, eenige duim ruimen en eenen voet en meer langen cylinder vormend. — *Spongia* (*Grantia*) *perfoliata*, uit de zee om Australië, een tot twee voet lang, eenigzins knodsvormig, maar naar boven puntig uitlopend: en bestaande uit eenen vingerdikken steel, die op het onderste vierde gedeelte vrij, maar vervolgens in zijne geheele lengte door dwarsche, ineenloopende schijven van eenige duimen middellijn omgeven wordt. — *Spongia* (*Halispongia*) *pluma*, uit de zeeën van Australië; van een buitengewoon fijn, teêr en doorschijnend weefsel, ongeveer eenen voet lang en van onderen in eenen steel uitlopend. — *Spongia* (*Hal.*) *pala*, uit diezelfde zee, vormt eene waaijervormige schijf van ongeveer eenen voet middellijn. — *Spongia* (*Hal.*) *campana*, uit de West-Indische zee, heeft de gedaante van eenen halven tot eenen voet wijden, min of meer onregelmatigen beker zonder voet.

Eene vooral om hare grootte en haren eigenaardigen vorm merkwaardige soort is die, welke onze scheepslieden van tijd tot tijd uit de zee van Achter-Indië medebrengen, en die bij hen onder den naam van *Neptunus-beker* bekend is. Deze soort, welke men derhalve *Spongia* (*Poterion*) *Neptuni* kan noemen, heeft de gedaante van eenen ongeveer vier voet hoogen, regtopstaanden trechter, die aan den bovenrand twee tot drie voet in middellijn heeft, wiens steel echter geheel massief is. Zij zit met het onderende van dezen steel aan den grond der zee vast, zoo als de veelal daaraan gegroeide korallen en andere zeedieren bewijzen. De wanden van den trechter zijn ongeveer eenen duim dik, van vele kleine ronde gaten doorboord, van buiten echter aan de meeste plaatsen door eene minder poreuse korst overtrokken.

Wij willen hier nog gewag maken van een, in de Japansche zee, voorkomend raadselachtig natuurvoortbrengsel, hetgeen aan de plaats zelve naauwkeurig dient bestudeerd te worden, alvorens men zich een juist begrip daarvan zal kunnen vormen. Het wordt *Hyalomena setacea* genoemd. Het, zoo het schijnt, onderste gedeelte bestaat uit eene vuistgrootte of kleinere, min of meer eironde, grijsachtig witte spons van een los weefsel. Uit het midden van deze spons komt aan het bovineinde, een bundel, van een pink dik of dunner en gewoonlijk een en eenen halven voet laag, van harde maar elastische draden te voorschijn, die, aan zijn ondergedeelte, overtrokken is door eene bruingrijze korst, waarop eene menigte wratjes, hoogstens zoo groot als kleine doperwtten zitten, die de gedaante hebben van kleine zamenge trok-kene Actinia's zonder voelers. Voornoemde elastische draden zijn eenigzins spiraalvormig gedraaid en fraai glanzig wit, zoo dik als paardehair, maar het gedeelte, hetgeen in de eigenlijke spons zit, is veelal minder hard en dik, en doet aan asbest denken. De vezels van de spons vereenigen zich aan haar bovineinde innig met de korst, welke de draden der zuil bekleedt. Desniettenstaande wordt men, om de verschillende heterogene bestanddeelen van dit geheele natuurvoortbrengsel, tot de vraag genoopt, of de Spons inderdaad moet beschouwd worden als wezentlijk te behooren tot den bundel draden met zijne korst en hare polypachtige uitsteeksels.